

Hogyan történt a szlovéniai rendszerváltás?

Szlovénia Európa egyik legkisebb állama, melynek 20 273 km² területén alig több mint 2 millió szlovén él. A szlovének lakta terület valamikor a 6. században volt önálló, a 14. századtól – egészen 1918-ig – a Habsburg Birodalom része lett. A Monarchia felbomlása után a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság azon része lett, amely a legfejlettebb iparral rendelkezett, s aztán a Jugoszláv Királyság „ipari műhelye” szerepét töltötte be. A második világháború éveiben – egymást váltva – olasz, magyar, majd német megszállás alatt állt. A második világháború után nem álmodhatott függetlenségről, azonnal a Tito vezette szocialista Jugoszlávia egyik tagköztársaságává vált. Abba a szerencsés helyzetbe került, hogy területén nem éltek délszláv nemzetiségek, akik Tito halála után „vicsorogva” méregették egymást, majd a Szovjetunió felbomlása után – amely hatással volt Jugoszláviára is – bőszen egymásnak rontottak. A véres polgárháború után végül a tagköztársaságok mindegyike már független államként várta sorsának jobbra fordulását. Ebben a „véres zűrzavarban” Szlovénia igen szerencsésnek mondható, hiszen 1991. június 25-én kikiáltott függetlensége után mindössze – a szlovén–horvát határ mentén – szűk két hétig állt hadban a jugoszláv néphadsereggel, azután elcsendesedtek a fegyverek, és Szlovénia valóban független állam lett. Államformája köztársaság, kétszintes – nemzetgyűlés (90 képviselő) és a nemzeti tanács (20 fő) – többpártrendszeren nyugvó törvényhozással, közvetlenül választott köztársasági elnökkel és kormánnyal rendelkezik. 2004-től tagja az Európai Uniónak, a NATO-nak, 2007-től az eurózónának.

A „jugoszláviai” években talán a szlovének lakta területen volt a legerősebb a kommunista párt, talán azért, mivel hosszú határvonal választotta el Ausztriától és Olaszországtól, de a tengeri határ sem volt lebecsülendő vonal. A Tito halála után kialakult belpolitikai helyzetben – amikor minden „számításba jöhető” politikus-pártvezető a marsall örökébe kívánt lépni –, a hatalmat irányítók soraiban egy-két szlovén vezetőnek semmi esélye nem lehetett. 1989–1990-ben itt is érződött az európai változások szele, az ellenzéki körök és pártok megalakulása után a Szlovéniai Kommunista Párt „önmagából” négy erős utódpartot alakított ki, amely kellő pénzerővel vetette bele magát az „átalakítási” folyamatba, vezetői – szinte kivétel nélkül – mind a feloszlott párt elitjéhez tartoztak. Ilyen alapon történt a nemzeti vagyon felosztása is, a legvagyonosabb réteg mind a posztkommunisták közül került ki. Az 1991. évi első szabadon választott parlament és választott szlovén kormány sok vonatkozásban kényelmetlenül érezte magát, hiszen erősen kötődtek a megbuktatott múlthoz, mivel az újonnan megalakult kormány intézményeiben jelentős mennyiségű irat „beszélhetett” az újszülött demokraták múltjáról. Az 1990. áprilisi választások után a volt kommunista párti képviselők és fontos beosztású állami „reformerek” ismeretlen helyre szállították a titkos archívumok anyagait, amelyeket vagy titkos raktárakba helyeztek vagy egyszerűen elégették.

A szlovén rendszerváltozás történetét Janez Janša, volt miniszterelnök, hadügyminiszter írta meg, bár azt szkeptikus hangnemben vetette papírra, és már alcímében – „bukott rendszerváltás Szlovéniában” – kifejezi csalódottságát. Bevezetőjében megindokolja keserűségét: „Szlovéniában olyan időket élünk, amikor a valóság merőben eltér a rendszerváltó baloldali politikai befolyás alatt álló, annak káderei által uralt és jó-

részt annak tulajdonosi érdekeltségébe tartozó sajtó és diplomáciai hálózat által festett képtől. A kommunisták egykori szlovéniai pártja jugoszláviai felbomlása és Szlovénia függetlenné válása után öt szervezeti formát öltött, és két kisebb megszakitással a mai napig sikerült politikai és egyéb hatalma nagy részét megtartani. Az egykori kommunista párt magja – néhány köztes állomás után – a Szociáldemokraták (SD) nevű pártban öltött testet, amely az Európai Szocialisták pártcsaládjának tagja. A kommunista nómenklatúra idősebb tagjaiból jött létre Szlovénia Nyugdíjasainak Demokrata Pártja (DeSUS). A kommunisták egykori szatelliteszervezete, a Szocialista Ifjúsági Szövetség (ZSMS) keménymagjából lett a Szlovénia Liberális Demokráciája (LDS), melynek politikai örököse ma a szintén az Európai Parlamentben is jelenlevő Modern Centrupárt (SMC). A baloldali anarchisták hosszú ideig különböző marginális frakciók tagjai voltak, mígnem 2014-ben megalakították az Egyesült Baloldalt, amely szintén parlamenti párt, az európai szélsőbaloldali csoportosulás tagja lett. A szlovén kommunista pártnak a liberális demokrácia és a többpárti változások körülményei között való túlélését – és a privilégiumok és hatalom átmentését – célzó ötödik projektjét a „kiválasztott” konzervatív párt létrehozásának gondolata ihlette. Ez sohasem sikerült teljes mértékben, a jobbközép pártok egyikét sem sikerült elfoglalni. Am az erre irányuló kísérletek kiszorították a parlamentből a Szlovén Kereszténydemokrata pártot (SKD), majd a Szlovén Néppártot (SLS), mindkettő eljelentéktelenedett. Az akkori miniszterelnök 2000-ben megalapította a keresztény néppártot. Az Új Szlovénia (NSI) megalapításával egy időre megmentette a konzervatív szavazatok 10 százalékát, amely 2004-ben a kormányalakítás idején kulcsfontosságú volt. Az új választási rendszer megszavazásakor a kereszténydemokraták és a néppártiak közösen támogatták az alkotmánymódosítást, melyben a kommunisták sikeresen bebetonozták magukat. Az új rendszerben szétaprózódott a parlament, úgy, hogy a kormányalakításhoz feltétlenül szükség lett a Nyugdíjaspártra, ezért az új kormány a jóléti intézkedésekkel „fizetett,” így Szlovénia nemzetközi elismertségének növekedése ellenére sem volt képes véghezvinni azokat a reformokat, amelyek az avult kommunista rezsim eltakarításához lettek volna szükségesek. Szlovénia ezért máig olyan ország, ahol semmiféle lusztrációra nem került sor, ahol régebben terrorakciókat, gyilkosságokat szervező, a totalitárius rezsim létrehozása idején emberiesség elleni bűncselekményeket elkövető politikai titkosrendőrség egykori vezetői máig privilegizált nyugdíjakat, állami kitüntetéseknek kapnak, sőt, büntetteikkel olykor nyilvánosan kérkednek.” A könyv közel 450 oldalon veszi számba a szlovéniai eseményeket, az „elsikkadt” rendszerváltás eseménydús történéseit. A könyv első változata még 1994-ben, a bővített változat 2014-ben látott napvilágot.

A szerzőt, Janez Janšát a jugoszláv közvélemény 1988. május 31-én ismerte meg, amikor letartóztatták katonai titoksértés vádjával, az akciót Milan Kučan (későbbi szlovén államelnök), az Állambiztonsági Szolgálat vezetője hajtotta végre. Janšát 18 hónapra ítélték, ennek letöltését egy szigorúan őrzött katonai börtönben kezdte meg. Az ítélet tömegdemonstrációkat váltott ki, a közvélemény felháborodása a szlovéniai rendszerellenes megmozdulások, az ún. „szlovén tavasz” kezdetét jelentették, Janšát polgári börtönbe vitték, sőt a tömegnyomásra szabadon engedték. Még távollétében, az első szlovén ellenzéki párt, a Szlovén Demokratikus Unió elnökhelyettesének választotta. A függetlenség kinyilvánítása után megalakult szlovén kormány hadügyminisztere lett. Vezetése alatt alakult meg a szlovén hadsereg, amely a jugoszláv hadsereggel szemben a „tíznapos háborúban” megvédte Szlovéniát. 1994-ig vezette a Honvédelmi Minisztériumot, 2000-ben a Bajuk-kormány hadügyminisztere, 2004-ben

miniszterelnök. Kormányára idején Szlovénia a legnagyobb gazdasági fejlődést érte el, csökkent a munkanélküliség, 2007-ben bevezették az eurót. Szlovénia belépett az adminisztratív határok nélküli, az emberek szabad mozgását biztosító schengeni övezetbe. 2008-tól az Európai Tanács elnöke lett. Pártja továbbra is Szlovénia legnépszerűbb politikai csoportosulása.

Janez Janša könyve igyekszik mindenre választ adni, mint kortárs és aktív politikai szereplő hiteles munkát ad az érdeklődő kezébe. Kevesen értik a közép-európai rendszerváltoztatások természetét. Vannak, akik pusztán a világpolitikai változásokkal összefüggő eseményként értékelik. Mások térségi összefüggések nélküli, egymástól elkülönült folyamatokat látnak csupán. Az utóbbiak menségére szolgáljon, hogy ez a régió sokszor ismeretlen terep, ahol a legbonyolultabb történeti, társadalmi és kulturális viszonyok nehezítik a „pályát”. Janez Janša kiváló segítséget ad a szlovén rendszerváltoztatás összetett folyamatában való tájékozódáshoz.

(Janez Janša: Lövészárkok. A bukott rendszerváltás Szlovéniában. Budapest, 2017, Közép- és Kelet-európai történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 463 p.)

